

плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2024 р. № 1349-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1349-2024-%D1%80#Text>

5. Спільнота у Facebook. *Доступ до архівів*. URL: <https://www.facebook.com/groups/dostup.do.arhiviv>

УДК: 025.171:930.25:004.65(043.2)

Тетяна Яворська, канд. пед. наук, доцент,

Дарина П'ясецька, магістр

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ОХОРОНА АРХІВНОЇ СПАДЩИНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Розглядається проблема збереження архівної спадщини України. Наголошується на особливій важливості та актуальності цього питання в умовах сучасних викликів, зокрема війни, руйнування культурних об'єктів. Висвітлено архівні стандарти збереження документальної спадщини України. Проаналізовано ключові ініціативи держави у 2022–2025 роках, заходи зі збереження культурної спадщини в умовах війни.

Ключові слова: архівна спадщина, архівні стандарти, збереження та охорона архівної спадщини.

Архівна спадщина є складовою національної ідентичності, історичної пам'яті та правової безпеки держави. Архіви відіграють роль «пам'яті нації», що має бути доступною, захищеною та оцифрованою. Збереження архівної спадщини є ключовим чинником формування національної ідентичності та історичної пам'яті. У сучасних умовах, особливо в контексті війни та глобальних викликів, питання збереження документальної спадщини набуває особливої актуальності.

Архівні стандарти збереження та охорони спадщини – це комплекс правил, норм і методів, спрямованих на забезпечення довготривалого збереження документів, артефактів і об'єктів культурної спадщини. Вони охоплюють як фізичне збереження матеріалів, так і цифрову безпеку, каталогізацію та доступ до інформації [1]. У період 2022–2025 років Україна активно впроваджувала нові стандарти та ініціативи для збереження та охорони своєї культурної спадщини, зокрема в умовах війни. Ось ключові документи та проєкти:

1. Стратегія захисту документальної спадщини до 2027 року була затверджена Кабінетом Міністрів України 24 грудня 2024 року. Вона спрямована на створення сучасної системи архівної справи, що відповідає національним та міжнародним

стандартам, враховує потреби суспільства та реагує на виклики, зокрема, викликані агресією росії проти України.

2. Стратегія розвитку культурної спадщини до 2030 року, затверджена 28 березня 2025 року, визначає основні нормативно-правові акти у сфері культурної спадщини та акцентує на необхідності цифровізації та інтеграції міжнародних стандартів у національне законодавство [2].

3. Проєкт ARK III (Ковчег), реалізований у співпраці з Чехією, передбачає використання мобільних станцій для оцифрування старовинних манускриптів та 3D-сканування культурних об'єктів. Національний заповідник «Києво-Печерська лавра» став базовим центром для навчання українських фахівців [3].

4. Програма ICA (International Council on Archives) з оцифрування та цифрового збереження архівів включала навчання українських фахівців методам цифрового збереження та управління архівами в умовах кризи.

5. Ініціатива ЮНЕСКО зі збереження єврейської документальної спадщини в Україні розпочалася у 2025 році. Вона передбачає оцифрування пошкоджених документів, навчання фахівців та підтримку мистецьких і дослідницьких ініціатив.

6. Проєкт UREHERIT, започаткований у 2023 році, спрямований на створення екосистеми відновлення культурної спадщини через підготовку спеціалістів, складання методик та організацію заходів для обміну досвідом з іноземними колегами.

7. Когортна програма 2025–2027 року збереження спадщини, реалізована у партнерстві з Мережею кліматичної спадщини та ICOMOS, надає хранителям спадщини навчання з питань кліматичної спадщини, професійні зв'язки та ресурси для впровадження дій з адаптації до клімату [2].

Україна стикнулася з низкою серйозних викликів у сфері збереження та охорони культурної спадщини, зумовлених військовими діями, законодавчими прогалинами та необхідністю цифровізації. Нижче наведено основні проблеми:

- пошкодження та знищення об'єктів культурної спадщини. З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну ЮНЕСКО верифікувало пошкодження або знищення 432 культурних об'єктів. Це включає музеї, історичні будівлі та археологічні пам'ятки. Також в умовах воєнного стану значно ускладнився доступ до багатьох об'єктів культурної спадщини, що перешкоджає їхній охороні та реставрації;

- законодавчі прогалини та необхідність гармонізації з міжнародними стандартами. Існує потреба у вдосконаленні законодавства щодо охорони культурної спадщини, зокрема, в частині визначення меж і режимів охорони пам'яток;

- необхідність цифровізації та збереження інформації.

Отже, збереження культурної спадщини України в умовах воєнного конфлікту є надзвичайно важливим і складним завданням, яке потребує координації на

міжнародному, національному та місцевому рівнях. У таких обставинах головними пріоритетами стають:

1. Документування та цифрова архівація:
 - оцифрування музейних колекцій, архівів, бібліотек;
 - створення віртуальних копій історичних пам'яток за допомогою 3D-скасування та фотограмметрії;
 - збереження баз даних у безпечних хмарних сховищах.
2. Фізичний захист об'єктів:
 - захисне пакування артефактів (вогнетривкі контейнери, плівка, дерев'яні коробки);
 - евакуація у більш безпечні регіони або за кордон (тимчасове переміщення);
 - укриття пам'яток архітектури захисними конструкціями.
3. Юридичний та міжнародний захист:
 - застосування норм Гаазької конвенції 1954 року про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту;
 - активна співпраця з ЮНЕСКО, ICOMOS, Blue Shield International;
 - фіксація та розслідування воєнних злочинів проти культурної спадщини.
4. Освітні та комунікаційні ініціативи:
 - підвищення обізнаності населення про цінність спадщини;
 - створення мережі волонтерів та місцевих спільнот для моніторингу об'єктів;
 - висвітлення знищення спадщини у ЗМІ для мобілізації підтримки.
5. Післявоєнна відбудова:
 - реставрація пошкоджених пам'яток за допомогою історичних креслень, фото, 3D-моделей;
 - впровадження сучасних підходів до збереження автентичності;
 - створення програм повернення незаконно вивезених об'єктів [1].

Отже, збереження та охорона архівної спадщини вимагає комплексного підходу, що охоплює оновлення нормативно-правової бази, відповідне фінансування цих процесів, впровадження сучасних технологій та міжнародну співпрацю. Тільки за умови об'єднання зусиль державних органів, науковців та громадськості можна забезпечити ефективний захист та збереження національної пам'яті.

Список використаних джерел

1. Бачинський М. В., Ковальська Л. А. Напрями міжнародної взаємодії у сфері збереження архівної спадщини України. *Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень*. 2024. С. 17–20.
2. Кулиняк І. Я., Карий О. І. Європейський досвід популяризації історичної спадщини та культурного туризму: навчальний посібник. Львів: Растр-7, 2023. 254 с.

3. Україна та Чехія – цифрові партнерства задля збереження культурної спадщини. URL: https://mcsc.gov.ua/news/ukrayina-ta-chehiya-cyfrovi-partnerstva-zadlya-zberezhennya-kulturnoyi-spadshhyny/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 21.05.2025).

4. Ковальська Л., Яворська Т. Запобігання стиранню національної пам'яті України в умовах російської агресії. *Інформація, комунікація, суспільство*: матеріали 12-ї Міжнар. наук. конф., м. Львів, 18–20 трав. 2023. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2023. С. 57–59. URL: https://skid.lpnu.ua/wp-content/uploads/2023/05/ICS2023_Proceedings.pdf#page=56 (дата звернення: 21.05.2025).

